

спричинена COVID-19 і війною в Україні, роблять цей сектор ще більш жорстким.

Авіакомпанії повинні не тільки адаптуватися до мінливих ринкових умов і технологічних удосконалень, але й переосмислювати та будувати власні стратегії, щоб не відставати від поточного етапу зростання в авіаційній галузі, яка стикається зі значними потрясіннями, що впливають на діяльність авіакомпаній. Це аспекти, які включають внутрішню взаємодію та мотивацію співробітників, а також зовнішній імідж і комунікації зі споживачами.

Поняття інтеракції дає змогу розглядати її і як соціальну взаємодію авіакомпаній та їх цільових аудиторій. Взаємодія в комунікації може бути, наприклад: фізичною (реєстрація на рейс авіакомпанії тощо); цифровою (перегляд сайту, сторінок в соціальних мережах); аналоговою (звернення в службу підтримки клієнтів по телефону, перегляд реклами).

Зазвичай інтеракції реалізуються внаслідок дії реклами, сторінок в соціальних мережах та власних інтернет-ресурсів, клубів та спільнот споживачів, в пізнаваності компанії за рахунок відомого засновника або знаменитості, участі у виставках, благодійних заходах, спонсорства, програм лояльності до клієнтів.

Якби не повномасштабне вторгнення РФ, то сьогодні в Україні б говорили про плани розвитку, нові маршрути, чартери на відпочинок та модернізацію злітно-посадкових смуг, зовнішній імідж і комунікації зі споживачами. Однак українське небо закрите для цивільних польотів, і зараз цивільна авіація України переживає, можливо, найтяжчі часи у своїй історії.

Незважаючи на припинення авіаперевезень, українські авіакомпанії вживають заходів для збереження своєї діяльності та персоналу. Війна призвела до повної зупинки цивільної авіації в Україні: всі українські авіакомпанії втратили можливість здійснювати польоти. Щоб утримати працівників і залишити флот у робочому стані, єдиним виходом було працювати за кордоном. Наразі українська авіакомпанія SkyUp одна з небагатьох, яка активно використовує цю можливість і здійснює рейси. Дякуючи цьому, компанії вдалося зберегти свій персонал.

Формування уявлень про «інтелект»: Логос contra Нус (до визначення сутності «штучного інтелекту»)

*Ілля КОСТРОВ, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблема штучного інтелекту у наш час стала предметом дискусій фахівців з різних галузей філософії, науки та культури. Специфікою філософського підходу до вивчення штучного інтелекту є осмислення його сутнісної природи, можливостей та меж використання з огляду на цілісність, цінність та гармонійний розвиток особистості, суспільства та світу в цілому. Одним з головних філософських питань постає завдання з'ясувати, наскільки

він може уподібнюватися людському (природному) інтелекту, тобто, чи може він мислити, розуміти, відчувати, аналізувати, і, в загальному сенсі, бути автономним, здатним самостійно приймати рішення, комунікувати з людиною.

Особливістю філософського осягнення дійсності є прагнення визначити такі сутнісні ознаки об'єкту рефлексії, які зумовлюють вирішення проблемних питань. Початку дослідження штучного інтелекту має передувати питання, що взагалі являє собою «інтелект», тобто, маємо дати відповідь на запитання які саме людські здібності та якості ми намагаємося відтворити у штучний спосіб. Першим кроком на шляху ознайомлення з предметом (об'єктом) зазвичай є звернення до його визначень, яких існують різні види. У цій роботі, пропонуємо розглянути семантичний, етимологічний та історико-філософський аналіз поняття інтелект.

Семантичний аналіз передбачає звернення до словників. Так, у «Словнику української мови» у 20-ти томах (2010 р.) надається таке тлумачення слова «інтелект»: це 1) розум, здатність людини думати, мислити; 2) рівень розумового розвитку. В той самий час, «розум» визначається як здатність людини мислити, відображати та пізнавати об'єктивну (!) реальність, а також, як загальний інтелектуальний розвиток. Отже, як бачимо, відбувається певне ототожнення інтелекту та розуму, при якому залишається невизначеним сам предмет, натомість відтворюється «тавтологічне коло», тобто інтелект стає рівнем розумового розвитку, в той час як розум – загальним інтелектуальним розвитком. Така ж само термінологічна невизначеність панує і у буденному, повсякденному використанні слів «інтелект» та «розум».

Проте, маємо зазначати, що будь який предмет отримує статус самостійного об'єкту рефлексії, коли він відокремлений від інших, схожих на нього предметів. Отже, метою стає визначення таких сутнісних аспектів термінів «інтелект» та «розум», на підставі яких ми будемо розрізняти ці поняття.

У «Філософському енциклопедичному словнику» за редакцією Володимира Шинкарука (2002 р), Євгеній Андросов пропонує наступне визначення: «Інтелект (від лат. *intellectus* – пізнання, розуміння, розсудок) – термін для означення вищої пізнавальної здатності мислення, яка принципово відрізняється *творчим, активним* характером від пасивних чуттєвих форм пізнання». Такий філософський підхід відкриває нове поле для пошуків. З одного боку, вписує поняття інтелект у ширше семантичне поле, де пізнавальна здатність мислення починає розглядається у певному співвідношенні із іншою пізнавальною здатністю – відчуттями, а з іншого – окреслює ще один шлях до розуміння суті терміну, а саме етимологічний.

Звернемо увагу, що етимологічно слово «інтелект» має латинське коріння, що знайшло своє відображення у більшості європейських мов, народи яких у науковому дискурсі послуговувалися, передусім, латиною. Ще цікавіший матеріал для аналізу отримуємо, якщо спробуємо віднайти відповідники латинського терміну «інтелект» у різних мовах. Так, наприклад, як пояснює Ален де Лібера у «Європейському словнику філософії», в українському

перекладі цей термін відповідає таким значенням як «здатність розуміти», «значення», «сенс».

Самий термін «інтелект» виникає та розповсюджується у середньовіччі, як спроба віднайти відповідник грецьким термінам, зокрема, маємо виділити два з них - це Логос та Нус.

Вчення про Логос у Гераклітом посідає центральне місце. Створивши діалектичну картину світу та акцентувавши увагу на мінливості («В одну й ту саму річку не можна увійти двічі»), постійному становленні («все тече, все змінюється») та невизначеності існування речей, він встановлює, так би мовити «межу» їх змінності – Логос, який тлумачить як «слово», «закон», «вчення», «доля». Саме Логос, тобто, слово (назва, ім'я) визначає внутрішнє існування речей, яке робить їх тотожними самим собі не дивлячись на зовнішню змінність та мінливість. Геракліт виділяє два протилежні його значення: Логос як загальний розумний закон, що задає ритм неперервним змінам і взаємодіям речей, забезпечує стабільність і гармонію світу (принцип, причина, основа) та Логос у світі людей, слова, що ними користуються за власним розумінням та бажанням. Тому, на думку філософа, більшість людей не розуміють сенсу «вічного сущого» Логоса, що править світом. Надалі, Логос як онтологічна формотворча сутність речей стане центральним поняттям у стоїків, де він розкривається як «творчий вогонь», божественний розум та універсальна доцільність, яким підпорядковані світ і людина. У такому ж значенні Логос буде використовувати Філон Олександрійський, який застосовує метод екзегетики до Священних текстів юдеїв, які в подальшому складуть основу європейсько-християнського Старого Заповіту у Біблії, та розкриває їх основні положення за допомогою грецьких термінів античної філософії. Так, Бог визначається як трансцендентна Монада та у створенні світу потребує Посередника – Логос, який розуміється як Боже слово, розум, премудрість, закон існування всесвіту.

Отже, Логос, один з грецьких етимологічних відповідників терміну «інтелект», визначається як «оформлена» думка, розум як знання-інформація про предмети та стан речей. А у логіці Арістотеля «логос» оформиться у «поняття» як первинну форму мислення, що об'єднує предмети у класи та виділяє їх сутнісні ознаки.

Інший термін, Нус, найперше постає у Анаксогора як внутрішній голос, джерело пізнання істинних знань про світ (на відміну від чуттєвого), як частину чуттєво-матеріального космосу, визначальний принцип впорядкування речей. Для Анаксогора, Нус - це нескінченна річ, яка може бути частиною чогось іншого, проте сама не має частин: «Нус впорядкував все, що мало бути, і все що було і чого немає зараз і що є, і цей круговорот, в якому обертаються зорі, і місяць, і сонце, і повітря, і етер, що відокремлені».

У Арістотеля в «Нікомаховій етиці» Нус стає щораз абстрактнішою сутністю – однією з п'яти чеснот душі, що встановлює першопринципи. Спочатку в процесі пізнання вона опановує «техне» - практичні вміння, навички – «знання, як...», потім набуває «фронезіс» - практичної мудрості,

розсудливості, далі, «епістеме» - логічно виведених, наукових знань, і, зрештою, «софії» - теоретичної мудрості. Так, набуваючи практичного та теоретичного досвіду, людина пізнає Нус, тобто, опановує здатність/здібність до мислення. У Арістотеля, Нус – це своєрідний першодвигун (Деміург-майстер), форма для решти форм, вища чеснота людської душі, що віднаходить першооснови та порядки усього, що існує; термін, зміст якого не до кінця вловимий, але який має безпосереднє відношення до мисленнєвих здібностей людської душі. Нус-інтелект – це розуміння, здатність осягати внутрішній стан та порядок речей. Саме, при спробах його перекладу латиною, зокрема, Боецієм, у середньовіччі і вводиться термін «інтелект».

З часом термін «intellectus» набуває найрізноманітніших значень, серед яких слід виокремити розум (ratio), розуміння (conception), здатність до пізнання (нім. Erkenntnisvermögen), осягання (comprehendere), поняття (notion), значення (нім. Bedeutung), сенс (нім. Sinn) тощо. Усі ці відтінки значень в історії філософії множилися й перепліталися в різних контекстах. Терміни однієї мови поступово ставали частиною іншої, а спроби віднайти мовні відповідники лише заплутували непросту систему понять. В українській мові термін «інтелект» вживали на позначення феноменів мисленнєвої сфери, на кшталт «глузду» («здоровий глузд», тобто, правильна оцінка) чи «тями» («тямити», тобто, усвідомлювати, розуміти), що знайшло відображення у першій Українській загальній енциклопедії, яку видали у Львові в 1930-33 рр, де «інтелект» визначено як «здібність думати, що протиставляється волі та почуттю». Так термін остаточно утвердився у науковій терміносистемі української мови, проте, як і в інших мовах, визначеності це не додає.

Таким чином, у результаті семантичного, етимологічного та історико-філософського аналізу поняття «інтелект» досліджені два грецьких відповідники розумової діяльності, від яких його перекладали латиною – мовою, що стала основою для європейської наукової терміносистеми – це Логос та Нус. Ці терміни безпосередньо розкривають феномени мисленнєвої сфери діяльності людини, для позначення яких використовують близькі за змістом поняття «інтелект» та/або «розум». Проте, варто зазначити, що у античній традиції вони не є тотожними та мають відмінності. Якщо Логос як «слово», «розум», «закон» є знанням оформленим, визначеним певним чином, інакше кажучи, інформацією, що визначає впорядкованість речей та світу, то Нус виступає першопринципом, умовою для отримання будь якого знання, тобто, самою здатністю до мислення. Саме в цьому сенсі Ляйбніц до знаменного вислову Лока, що «немає в розумі (інтелекті) нічого, чому б не передували чуттєвий досвід та дослідження», додає «крім самого розуму (інтелекту)».

Варто зазначити що більша частина тлумачень значення інтелекту та розуму розглядаються невідривно від людини, як єдиного можливо об'єкту для аналізу. В контексті чого «штучний інтелект» також сприймається як об'єкт, схожий за поведінкою та можливостями до людини. Що повертає нас до проблеми порівняння людини і не людини в «Розум, мізки і програми» Джона Серля, який розділив інтелект на «слабкий інтелект», тобто, вміння швидко

обробляти та оперувати вже оформленим, запрограмованим знанням, та «сильний інтелект», який може бути здатним до створення та визначення принципів власної мисленнєвої діяльності.

Генеративний штучний інтелект в контексті теорії «маячні» Гаррі Гордона Франкфурта

*Денис СЕЛЮТІН, здобувач III освітньо-наукового ступеня (PhD)
Науковий керівник тез - Світлана ШИРОКА, канд. філос. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

У глобалізованому суспільстві, де інформаційний простір дедалі частіше формується за участі генеративних штучних інтелектів (ШІ), поняття правди, щирості та цінностей стають усе більш розмитими. Генеративний ШІ, здатний створювати тексти, зображення й навіть переконливі симуляції людських емоцій, піднімає фундаментальні питання, що стосуються сутності істини й комунікації. У світлі філософії Гаррі Гордона Франкфурта - зокрема його концепції «маячні» (bullshit) та відмінностей між брехнею й байдужістю до правди - можна дослідити, як генеративні моделі, що не керуються етичними або моральними імперативами, впливають на культурне розуміння правди.

«Однією з найвидатніших рис нашої культури є те, що в ній так багато маячні. Це всі знають. Кожен із нас вносить свою частку» [1]. Франкфурт підкреслює, що «маячня» гірша за брехню, адже вона не зосереджена на істині, а спрямована лише на створення ілюзії достовірності, яка обманює не через свідоме спотворення фактів, а через байдужість до них. Генеративний ШІ, що створює контент на основі статистичних закономірностей і без розуміння суті - це саме те що втілює цю байдужість до істини, що може мати серйозні наслідки для суспільства в цілому. З огляду на це, постає питання: чи не стає генеративний ШІ інструментом «маячні» у філософському сенсі Франкфурта? І чи не ризикує людство втратити ціннісну основу комунікації та щирість як важливу моральну категорію?

У випадку з генеративним ШІ ми маємо справу з системою, яка генерує текст або інші види контенту не розуміючи суті того, що створює. ШІ не здатний до щирості, оскільки позбавлений емоцій, ціннісних орієнтирів та намірів. Його єдина мета - забезпечити вигляд правдоподібності, що й робить його потенційним джерелом «маячні». Цей феномен може загрожувати суспільному дискурсу і комунікації на декількох рівнях.

По-перше, велика кількість контенту, створеного генеративним ШІ, може затінити справжні ідеї та переконання, збільшуючи кількість поверхневих та неавтентичних виразів. Це може призвести до девальвації правди в інформаційному просторі, де людству буде важче розпізнавати те, що створено та підкріплено фактами, від того, що створено штучно з викривленням фактів.

По-друге, ризик втрати щирості як моральної категорії виявляється у зростаючій тенденції до автоматизованої комунікації. Замість того, щоб інвестувати у щире, емоційно насичене спілкування, суспільство може почати